

Urbanizare și urbanism.

Structuri socio-profesionale în orașele din Muntenia

I. ORAȘE MARI

RADU VASILE

O mai mare apropiere de realitatea socio-economică se poate realiza prin prelucrarea unor surse statistice, prin utilizarea unor metode care să ofere posibilitatea „măsurării” aspectului cercetat. Dacă aspectele vieții politice se pot studia, firește, pe linia analizei tradiționale a surselor editate sau de arhivă, viața economică (și socială) nu pot fi analizate decât prin metode cantitative. Iată de ce considerăm că sursele statistice sînt, și trebuie să devină, surse de primă valoare, indiferent dacă se referă la o țară, regiune sau comună, indiferent dacă este vorba de documente de înregistrare primară sau sintetice, publicate sau nu, aflate încă în arhive.

Studiul nostru se bazează tocmai pe o astfel de statistică¹. Prelucrarea sa ne-a permis să realizăm analiza structurilor socio-profesionale în orașele din Muntenia, într-o etapă importantă a istoriei noastre, începuturile statului modern român, iar pe plan social-economic chiar în preajma desființării sistemului feudal de relații agrare.

Această analiză ne-a permis să surprindem elementele unui proces de modernizare, să „măsurăm” intensitatea lui, să subliniem caracteristicile fiecărei localități în parte, din acest punct de vedere, să dăm o imagine asupra câtorva categorii socio-profesionale importante în această etapă preindustrială etc.

Pentru a determina criteriile cât mai precise, pentru a realiza ceea ce am numit o „măsurare” a fenomenului în cauză, am utilizat metode simple de analiză statistică, realizînd pe baza datelor statisticii și cîțiva indici comensurabili², care ne-au permis să facem comparații, ierarhii etc. atît de necesare pentru a înțelege corect nu numai ansamblul fenomenului, dar și aspectele sale specifice, locale.

Analiza noastră o începem cu *Orașele mari*, desigur conform cu condițiile românești în acea vreme. Este vorba de orașe care au depășit 10 000 locuitori, în număr de patru, din care două au depășit 20 000 locuitori. Orașul București prin numărul locuitorilor săi era de dimensiuni europene.

Atragem atenția și asupra altui fapt care va permite înțelegerea celor ce urmează: au fost înregistrate patru clase de profesii: liber-profesioniști, agricultori, meseriași, comercianți. Fiecare clasă se compune din mai multe profe-

¹ *Statistica profesiunilor (în Muntenia)*, în „Anale statistice”, 1983, trim. I.IV.

² Datele statisticii ne-au permis să realizăm numai doi astfel de indici:

a) indicele dimensiunii atelierului (afacerii) notat *Ia* și reprezentînd numărul mediu de angajați (calfe, ucenici) de către meseriașul sau comerciantul respectiv;

b) indicele de stare materială, notat *Ism*, reprezentînd numărul mediu de angajați ca servitori de familia respectivă.

Desigur că dintre cei doi indici, *Ism* dă o imagine indirectă asupra stării materiale, avînd în vedere că angajarea unui număr mai mare sau mai mic de servitori depinde și de alți factori nu numai de posibilități pur materiale. De asemenea, în multe situații angajații unui meseriaș pentru calificare, mai ales ucenici, aveau și atribuțiile unor servitori în familia respectivă.

Totuși considerăm că mai ales *Ia*, care ne dă dimensiunea medie a atelierului (sau prăvăliei comerciantului), dar și *Ism* pot reprezenta instrumente de lucru suficiente pentru a putea permite o măsurare corectă a celor două aspecte.

siuni, deși unele dintre acestea n-au avut caracteristicile actuale pentru a fi încadrate în clasa de profesii respective. Cele mai numeroase cazuri au fost între liber-profesioniști și, parțial, comercianți. Explicația se află în neștiința înregistraților, dar și într-o insuficiență diviziune a muncii.

Dintre aceste profesii, unele reprezintă procesul de modernizare amintit, altele indică, din contra, limitele sau rămânerea în urmă a acestui proces. Din primul caz, cele mai ilustrative au fost liber-profesioniștii, mai ales liber-profesioniștii propriu-ziși³, iar din al doilea caz, agricultorii, în special proprietarii agricoli și clăcașii. De asemenea, astfel de profesii găsim și în cazul meseriașilor și comercianților, unde unele meserii, prin ponderea lor economică și numerică, indică noi curente de cerere, care, la rândul lor, au fost determinate de modificări în modă, mentalitate etc., reflectând, în ultimă instanță, tot un proces de modernizare urbană.

1. BUCUREȘTI

Poziția și calitatea de capitală a țării a determinat, firește, prima caracteristică: între 30—80% din practicanții fiecărei profesii au fost înregistrați în București.

a) În ceea ce privește liber-profesioniștii, acest procent a fost de 49,8%. Dintre ei funcționarii au constituit grupul cel mai numeros. Cei din București depășeau jumătate din totalul funcționarilor din orașele Munteniei. Între liber-profesioniștii propriu-ziși majoritatea medicilor, farmaciștilor etc. au activat în București, dar faptul că în București s-au înregistrat „numai” 30,59% din totalul „muzicanților și actorilor”, adică al lăutarilor, a făcut ca ponderea generală a acestui grup, prin excelență urban, să nu fie decât 46,70% din numărul total.

Din cadrul întregii clase de profesii, pozițiile cele mai semnificative le-au avut funcționarii, care au fost nu mai puțin de 10,55% din *totalul capilor de familie* din orașe (Cft) adică unul din 10 capi de familie a fost slujbaș la stat.

Poziția Bucureștilor de principal centru politic și administrativ al țării este demonstrată și pe această cale.

Sărăcimea urbană (elemente de lumpenproletariat), cu un procent important (6,65% din Cft) apare de asemenea a fi fost una din caracteristicile orașului. În acest caz, din 15 familii bucureștene, una a făcut parte din această categorie socială.

Liber-profesioniștii propriu-ziși au constituit un grup minor, în comparație cu cele două precedente (și cu altele), dar într-un context general ponderea de 2,18% a fost totuși o valoare semnificativă, care subliniază o anumită „superioritate” a capitalei. Oricum, această pondere indică evident limitele modernizării urbane, chiar și într-un oraș ca București, cu atât mai mult cu cât este vorba de profesii cu influențe puternice asupra standardului general de viață urban: medici, chirurși, farmaciști etc.

b) Ponderea generală a profesiunilor agricole a fost, având în vedere întreg ansamblul mediului urban din Muntenia, mică, deși 22,6% reprezintă un procent

³ Am numit liber-profesioniști propriu-ziși, grupul socio-profesional care a reprezentat (și reprezintă și astăzi) categoriile profesionale real liber profesionale. I-am delimitat oarecum separat deoarece numai ei trebuiau să fi fost înregistrați la această clasă de profesii și nu așa cum s-a întâmplat, împreună cu alte categorii care nu au avut vreo legătură cu acest tip de profesii: funcționari, cadre didactice, preoți sau rentieri, sărăcimea urbană etc.

Din acest grup au făcut parte conform statisticii: avocații, medicii, chirurșii, moașele, arhitecții, farmaciștii (spiterii), muzicanții sau actorii (de fapt lăutarii și mai puțin actorii), „pictorii sau zugravii”.

Mai ales primele 6 categorii au reprezentat un proces de modernizare a vieții socio-profesionale urbane.

important, neașteptat pentru un mare oraș (în înțelesul european al cuvîntului). Dar structura acestor profesii agricole indică, totuși, că procesul modernizării urbane a fost avansat. În adevăr, profesiunile pur agricole, care ar putea să arate limitele acestui proces, au fost practic nesemnificative în București. Cei care au reprezentat de fapt profesiunile agricole în București au fost muncitorii (agricoli) zilieri, care prin procentul de 19,99% constituiau în fond prima profesiune a capitalei, sub raportul numărului de practicanți. Este evident că acest mare număr de muncitori zilieri se explică în primul rînd prin posibilitatea oferită de București, sau împrejurimi, de a fi angajați ca salariați în agricultură, dar, în mod cert, și în alte sectoare economice ale orașului. Înregistrarea lor la profesiunile agricole se explică prin faptul că așa au declarat și s-a considerat că aceasta a reprezentat principala lor sursă de venituri. Oricum, caracterizîndu-se prin vînzarea forței lor de muncă, muncitorii (agricoli) zilieri au reprezentat principalul element al proletariatului urban bucureștean, alături de ei aflîndu-se servitorii, calfele și ucenicii, precum și o parte din sărăcimea urbană.

Iată deci că proletariatul urban existent în perioada anterioară dezvoltării industriei din care va lua naștere proletariatul modern a avut o prezență importantă în viața socială a Bucureștilor. Este vorba desigur de un proletariat în faza de evoluție „în sine“, și nu „pentru sine“, căci în mod evident este greu, dacă nu imposibil, să se vorbească de o conștiință de clasă a acestor grupuri socio-profesionale eterogene.

Am insistat mai mult asupra acestui aspect, deosebit de important pentru înțelegerea structurilor sociale românești, dar și a vieții politice pentru că le vom găsi și în cazul altor orașe, în primul rînd al orașelor mari. În adevăr, în majoritatea centrelor urbane din Muntenia muncitorii (agricoli) zilieri au constituit un grup numeros, deși, firește, în funcție de condițiile locale, caracterul lor agrar a fost mai mult sau mai puțin accentuat. Și aceasta înainte de reforma agrară! Așadar, avînd exemplul cel mai clar, Bucureștii, se poate spune că marea majoritate a proletariatului urban a avut nu numai origini agrare, dar că el mai era încă legat de atare activități la începutul deceniului 7, așa că influențe dacă nu și caracteristici vor fi transmise și proletariatului modern de mai tîrziu, care începe să se formeze pe la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Importanța unei dezvoltări industriale este astfel demonstrată indirect încă de pe acum, ca și integrarea evoluției sociale a României, într-un proces general european, este drept mai întîrziat.

c) Sectorul meșteșugăresc a avut ca pondere generală în Cft un nivel mediu, de exemplu, inferior celui din Ploiești sau Pitești. Firește, în valori absolute, Bucureștii au avut, de asemenea, o poziție dominantă : circa o treime din numărul total al meseriașilor urbani din Muntenia s-au aflat aici.

Prima meserie a capitalei, ca număr de meseriași a fost cizmăria cu specialitățile înrudite și subînțelese în acest termen. În total am delimitat 7 meserii majore, care au grupat două-treimi (66,38%) din numărul meseriașilor. Dar situația economică și materială a acestora, măsurată prin intermediul celor doi indici (*Ia* și *Ism*) a fost modestă : numai cizmarii, de altfel cea mai bine situată dintre meseriile majore, au avut, în medie, cite un angajat de fiecare atelier.

Au existat și meseriași ale căror ateliere au înregistrat un număr mai mare de salariați. În București numărul maxim a fost de 3 angajați în medie de atelier și a caracterizat atelierele unor meserii noi (modiste) sau cu un număr nesemnificativ de meseriași (făclieri și caretași). Lor li se adaugă și situația mai bună, superioară celei generale, a celor din sectorul alimentară, deși, în București nu au atins totuși nivelul din alte orașe. Astfel, dacă am combina ambii indici, situația cea mai bună dintre meseriașii capitalei au avut-o simigii și modistele.

În general însă meseriașii care au avut valorile înglobate ale celor doi indici superioare situației generale (maximum un angajat de fiecare atelier) au reprezentat numai 8,19⁰/₀ din totalul meseriașilor, ceea ce le subliniază caracterul lor de excepție, minoritar.

d) Sectorul comercial a avut o pondere și mai redusă, deși și aici o treime din totalul comercianților din Muntenia au fost înregistrați în București. Cîrciumarii desfășurau principala activitate comercială a orașului ca număr de practicanți, după care, celelalte 6 specialități de comerț au avut valori nesemnificative (sub 1⁰/₀ din Cft). Totuși, Bucureștii au concentrat marea majoritate a celor angajați în servicii (serviciile economice) : bancheri, zarafi, expeditori. În schimb, serviciile de alimentație publică nu au avut încă dezvoltarea așteptată. Astfel, în București au funcționat 22 hoteluri (într-un oraș de 50 de ori mai mic, Turnu Măgurele, erau 12). Dimensiunea lor medie era însă bună, circa 5—6 angajați, printre cele mai ridicate din Muntenia, avînd în vedere și numărul lor total.

Prezența negustorilor de produse agro-alimentare în primele 7 activități de comerț reprezintă un indicator al desprinderii de activitățile agricole a populației orașului, pentru că, după cum vom vedea numărul lor va fi nesemnificativ sau ei nu vor exista deloc acolo unde „ruperea“ de agricultură a fost mai puțin sesizabilă.

Spre deosebire de meseriași, comercianții au avut o stare materială mai bună : 5 din cele 7 specialități „majore“ din comerț au avut cel puțin cîte un salariat, în medie. De asemenea, în celelalte specialități a fost înregistrat nivelul cel mai înalt al *Ism* : marșandele au avut în medie cîte 7 angajați, proprietarii de hoteluri 5—6 angajați, negustorii sau librarii cîte 3—4 angajați, comercianții de cereale cu ridicata, lipscanii, proprietarii de restaurante și comercianții cu brașovenii, cu cîte 2—3 angajați, toate reprezentînd pe ansamblu 10,05⁰/₀ din totalul comercianților bucureșteni.

Pe de altă parte însă, dacă luăm în considerare o singură categorie atît proletariatul urban, cît și sărăcimea urbană (inclusiv elementele de lumpenproletariat) reiese că aproape o treime (30,64⁰/₀) din totalul familiilor capitalei s-au aflat foarte aproape sau sub pragul sărăciei. Dacă adăugăm și majoritatea meseriașilor, a căror stare materială oscila de fapt în jurul acestui prag, se poate conchide lesne asupra standardului de viață bucureștean : jumătate din familiile orașului s-au aflat la acest nivel minim sau extrem de modest de viață. În restul familiilor un grup restrîns, format din liberi profesioniști (propriu-zîși) și unii comercianți au constituit grupul mai înstărit al orașului care a reprezentat 6,24⁰/₀ din Cfi. Sîntem deci foarte departe de imaginea unei vieți cît de cît prospere care să caracterizeze viața capitalei, deși de fapt nivelul de viață modest poate fi considerat ca tipic în această epocă preindustrială.

După ce am concentrat analiza noastră asupra capitalei (anexele o vor completa prin precizie, ca de altfel și în celelalte cazuri), vom analiza acum celelalte trei orașe, considerate a fi orașele mari ale Munteniei, pe aceleași direcții de interes, încercînd să surprindem atît trăsăturile specifice, cît și cele care ar putea constitui elemente comune acestui tip de oraș.

Din această categorie fac parte Ploiești, Brăila și Craiova. Plasate în zone geografice diferite, cu o tradiție urbană diferită, mai veche pentru Craiova și Brăila, mai nouă pentru Ploiești, aceste trei orașe pot fi considerate totuși cele mai avansate pe linia modernizării urbane. În cele ce urmează vom arăta dacă și cum structura lor socio-profesională permite o astfel de afirmație.

a) De la început atrage atenția ponderea relativ redusă a liber-profioniștilor în Ploiești și Brăila, mai ales a liber-profioniștilor propriu-ziși, profesiuni tipic urbane. Astfel, în Ploiești această categorie a reprezentat 2,39% din *Cft*, iar în Brăila 1,58%. Ponderea celor din Ploiești ar putea contrazice această concluzie, căci în valoare absolută ea depășește pe cea din București. Dar analizând structura acestui grup reiese că acest procent s-a datorat mai ales prezenței unui grup numeros de lăutari, care a fost una din profesiunile caracteristice orașului, reprezentând 1,66% din *Cft*. Ca urmare, liber-profioniștii propriu-ziși au fost numai 0,73%, una din cele mai mici valori nu numai din categoria aceasta urbană, ci și din restul centrelor urbane muntene. Ploieștii, în special, au fost departe de a avea la această dată minimum necesar de cadre medico-sanitare. Din restul grupului cei mai numeroși dintre liber-profioniștii propriu-ziși au fost avocații. În schimb, Craiova s-a dovedit a fi cel mai bine dezvoltat din acest punct de vedere, căci grupul respectiv a înrunit 3,19% din *Cft*, cel mai înalt procent de acest fel, superior celui din București. Tot în Craiova găsim una dintre cele mai înalte valori ale ponderii cadrelor didactice, care au reprezentat 2,01%, depășind net nu numai celelalte două orașe mari, dar chiar și Bucureștii. Din acest punct de vedere surprinde mai ales numărul mic de cadre didactice din Brăila.

În ceea ce privește grupul funcționarilor, în Ploiești și Brăila el reprezenta un grup modest din punct de vedere numeric : 2,87% și respectiv 3,62% din *Cft* ; ceva mai numeros a fost în Craiova (5,81%), dar toate departe de ponderea deosebită a grupului din București.

Categoriile care au format sărăcimea urbană (elemente de lumpenproletariat) au fost prezente diferit în cele trei orașe, am putea spune că s-au înregistrat chiar extreme. Pe de o parte în Craiova această categorie a fost cea mai numeroasă, apărind și aici ca prima „profesiune“ a orașului, iar pe de altă parte, în Brăila ponderea acesteia a fost de numai 2,62% ; între ele, Ploieștii, cu 4,52%, valoare care totuși a plasat această categorie pe poziția a treia în rândul celor mai reprezentative profesii ale orașului. În ceea ce privește pe cei din Craiova se impune totuși o analiză mai nuanțată. Astfel, dacă luăm în calcul valoarea medie a *Ism* al acestei categorii aflăm o valoare surprinzătoare pentru o categorie care poate fi considerată a fi cea mai săracă pătură urbană (și pe drept cuvânt, în genere) : $Ism = 0,63$. Or, un atare *Ism* a fost superior multor categorii socio-profesionale din oraș, dintre meseriași, comercianți etc. Ca urmare, este greu să considerăm că avem de-a face în Craiova cu sărăcimea urbană în adevăratul sens al cuvântului, așa că faptul că s-au aflat pe primul loc în ierarhia principalelor profesii ale orașului nu înseamnă că avem de-a face și cu un standard de viață inferior.

Rentierii au fost și ei, prezenți în mod diferit. În Brăila și Craiova prezența lor a fost practic nesemnificativă. Această situație a constituit una din trăsăturile caracteristice ale orașelor-porturi și ale orașelor oltenice. În Ploiești din contra, la fel ca în București, și mai ales ca în orașele din zona subcarpatică, rentierii au fost numeroși, formând un grup care a reprezentat 3,07% din *Cft*, fiind pe poziția a 5-a între profesiunile reprezentative ale orașului (în București, pe poziția a 4-a cu 4,44%).

b) Profesiunile agricole cum era și de așteptat au avut ponderi reduse. O singură excepție, Craiova, dar nu ca pondere generală, care a fost printre cele mai mici din toate orașele Munteniei, ci prin structura acesteia. Astfel, dacă în Ploiești și, mai ales, Brăila muncitorii (agricoli) zilieri au constituit nu numai cea mai numeroasă profesiune agricolă, ci, la fel ca și în București, cea mai numeroasă profesie a orașului (în Brăila, o familie din trei a fost de muncitori agricoli zilieri), în Craiova ponderea acestora a fost mult mai redusă (4,37%), fiind

în schimb prezente profesiunile pur agricole : proprietarii agricoli și chiar clăcașii.

Dacă pentru Ploiești și Brăila explicațiile date în cazul capitalei sînt perfect valabile, situația Craiovei necesită totuși precizări suplimentare. Astfel, mai întîi considerăm că în cazul său muncitorii agricoli înregistrați au fost angajați cu precădere în lucrări agricole. De aceea numărul lor a fost mic, ceea ce se explică și prin faptul că în zona agricolă respectivă marile proprietăți s-au bazat pe munca clăcașilor. Prezența clăcașilor chiar în oraș este o dovadă. De asemenea, spre concluzia de mai sus concură și situația deosebită a sărăcimii craiovene amintită deja. De aceea credem că ea a fost cea care a jucat rolul muncitorilor (agricoli) zilieri din celelalte orașe mari, adică forță de muncă angajată și în sectoare economice neagricole, angajare care însă nu a avut un caracter permanent, de unde și declararea și clasarea lor ca „oameni fără venit și fără ocupație“ la care putem adăuga, cel puțin în cazul Craiovei, „fixă, permanentă“.

c) Sectorul meșteșugăresc a avut ponderi diferite în Ploiești și Brăila. Astfel, în Ploiești a avut cel mai însemnat procent dintre toate orașele Munteniei. În mod indiscutabil, figura socială tipică pentru Ploiești a fost meseriașul. În genere, meseriașii ploieșteni au reprezentat 8—10% din totalul meseriașilor urbani din Muntenia, iar în cîteva meserii procentul a fost mult mai mare : „cuțitarii sau făcătorii de instrumente de ascuțit“ dețineau un adevărat monopol al acestei meserii, cu 76,92% din numărul total al meseriașilor respectivi ; făclierii 26,56% și simigii 20,90%.

Însă prima meserie a orașului a fost tot cizmăria cu specialitățile înglobate, urmată de blănărie cu specialitățile înglobate. Meseriile legate de construcții s-au aflat pe poziția a 4-a, șindrilari și dulgheri, și a 6-a, zidari.

În Brăila acest sector a avut o pondere mai redusă. Prima meserie a orașului a fost dulgheria. De fapt meseriile legate de prelucrarea lemnului s-au aflat în primele 7, fapt explicabil prin existența portului.

Craiova a înregistrat un puternic sector meșteșugăresc, superior celui din București. Meseriașii craioveni au avut pondere mai mică în numărul total de meseriași urbani decît a celor din Ploiești, dar totuși semnificativă, deși în unele meserii acești meseriași din Craiova au avut ponderi ridicate : arămarii (alămari, cositorari) cu 17,50%, bragagii cu 13,48% și tăbăcarii cu 11,78%. Craiova s-a definit de fapt ca unul din centrele tăbăcăritului alături de Ploiești. Poziția tăbăcărilor se explică, firește, prin cererea mare pentru serviciile lor, cerere venită și din zona rurală din jur, dar chiar și din oraș, căci primele meserii ale Craiovei au fost blănăria, cojocăria, căciulăria (în Ploiești fiind a doua meserie).

Tot în Craiova își face simțită prezența un fenomen de polarizare a sectorului meșteșugăresc (și comercial), care capătă forme mai clare în orașele mijlocii și devine caracteristică prin orașele mici. Astfel, în Craiova primele trei meserii au grupat aproape jumătate din numărul meseriașilor din oraș : blănari, cizmari, croitori pentru bărbați. De altfel, prezența acestei din urmă meserii în primele meserii ale celor trei orașe (și în București) reprezintă o indicație asupra procesului de modernizare a vieții urbane.

În ceea ce privește forța economică a meseriașilor și starea lor materială, se pot delimita unele deosebiri. În Ploiești dintre meseriile majore, cizmarii au avut în medie cîte un angajat de atelier. Faptul este normal, dar valoarea lui *Ia* a fost inferioară celor din celelalte două orașe. De fapt meseriașii din Craiova, și ne referim numai la meseriile majore, au avut *Ia* cel mai bun, urmați de cei din Brăila. Aceeași situație se poate observa și în cazul meseriilor care au înregistrat un maximum de angajați. Astfel, în Ploiești nu au fost decît trei meserii cu maximum de 3 angajați, în medie, de atelier : cofetari, brutari și făclieri, iar în cazul a 12 meserii nu a existat nici un fel de angajat. În Brăila numărul maxim

de angajați a fost de 5 și aparține bragațiilor, foarte prosperi în acest oraș. urmași de brutari și simigii cu cite 4 angajați de atelier. În Craiova valorile maxime de angajați nu depășesc pe cele din Brăila. În schimb se poate sublinia faptul că, pe ansamblu, meseriașii craioveni au avut valori ridicate nu numai ale lui *Ia*, dar chiar și ale lui *Ism*. Prin urmare, se poate spune că din aceste puncte de vedere situația meseriașilor din Craiova a fost mai bună ca în celelalte orașe (inclusiv București), urmași fiind de cei (dar numai parțial) din Brăila. În schimb, meseriașul ploieștean, deși a constituit elementul socio-economic caracteristic orașului nu a înregistrat o situație bună, nivelul său de viață fiind (foarte) modest, apropiat mult de cel al masei de meseriași din București.

d) Sectorul comercial se află între două situații. Pe de o parte Ploieștii, unde a avut o pondere relativ mică (12,33% din *Cft*), ceea ce reliefează și mai mult rolul său de centru preponderent meșteșugăresc. Chiar acest fapt în sine explică în bună măsură și slaba poziție a comercianților, știut fiind că, mai ales în această epocă preindustrială meseriașul realiza prin atelierul său o activitate comercială, asigurând astfel o parte din cererea de pe piață.

La cealaltă extremă Brăila, al cărei sector comercial o plasează pe a doua poziție, după București, astfel că se poate spune că pentru acest oraș figura socio-profesională caracteristică a fost comerciantul.

Însă spre deosebire de sectorul meșteșugăresc sectorul comercial a fost mai polarizat, în sensul că un număr mic de specialiști a constituit majoritatea comercianților. Astfel, în Brăila două asemenea specialități : circiumarii și negustorii de zarzavaturi și alte produse agro-alimentare au format două treimi din numărul total al comercianților, iar în Craiova un număr de patru specialități (circiumari, negustori de zarzavaturi și alte produse agro-alimentare, negustori cu brașovenii și negustori de pește) au constituit trei sferturi din totalul negustorilor orașului.

În Ploiești această polarizare nu este foarte accentuată, deși, firește, se poate vorbi și aici de așa ceva, dacă ținem cont de faptul că nu mai puțin de 40% din totalul comercianților erau circiumari.

Am atras atenția asupra acestui fenomen deoarece el a caracterizat mai ales orașele de dimensiuni mai mici, astfel se poate conchide că diferențele dintre structurile socio-profesionale ale unor orașe considerate mari și celelalte centre urbane nu au fost atât de mari (cu excepția Bucureștilor).

Un alt fapt semnificativ îl constituie prezența destul de numeroasă a comercianților de zarzavaturi și alte produse agro-alimentare în acest tip de orașe, cu excepția Ploieștilor. Este evident un indicator al faptului că ruperea de preocupările agricole a fost mai accentuată, că necesarul de astfel de produse a fost satisfăcut de negustori specializați, numărul lor mare presupunând și o cerere susținută

În cazul celor trei orașe, Ploiești, Brăila, Craiova, se pot delimita și câteva trăsături specifice. Astfel, în Brăila un loc important l-au avut comercianții de cereale, orașul cu cel mai mare număr de astfel de comercianți, precum și agenții comisionari. Această situație reprezintă una din trăsăturile definitorii ale tipului de structură socio-profesională ce a caracterizat orașele-porturi.

În Craiova elementul specific a fost dat de prezența numeroasă a negustorilor cu brașovenii. Și în acest caz avem de a face cu o trăsătură definitorie mai largă. Ea a caracterizat structura socio-profesională din orașele oltene, Oltenia fiind o piață predilectă pentru produsele acestor comercianți.

În ceea ce privește Ploieștii, atrage atenția doar faptul că dintre principalele specialități comerciale au făcut parte comercianții ambulanti (tolbași și mămulari) sau cei care asigurau transportul (cărăuși și birjari). Aceasta nu reprezintă un tip aparte de structură socio-profesională. Se poate sublinia numai că

Ploieștii împreună cu celelalte centre urbane prahovene a fost unul din centrele de căraușie ale Munteniei. Subliniem că este vorba de căraușie, pe care o putem numi profesionistă, reprezentând deci o activitate principală sau exclusivă, și nu auxiliară, practică în număr mult mai mare de țărani.

În fine, se mai poate atrage atenția asupra faptului că în cadrul comerțanților au fost înregistrate valorile cele mai mari ale *Ism*, câteva specialități comerciale, chiar dacă nu au făcut parte din cele principale (sau poate tocmai din această cauză), au fost prezente printre cele mai prospere profesii din fiecare oraș, întrecând în unele cazuri și pe liber-profioniștii propriu-ziși. Astfel, un record pe întreaga Muntenie au stabilit comercianții cu ridicata din Ploiești al căror *Ism* mediu a fost de 8,65 (!) adică în medie fiecare din familiile respective (sau în prăvălia sa) au avut ca angajați 8—9 servitori. De asemenea, poziții foarte bune din acest punct de vedere au avut bragagii atât în Ploiești, cât și în Brăila (aici au fost cei mai prosperi), cu 5 servitori și, respectiv, 4 servitori de familie etc.

e) Dacă ar fi să reliefăm câteva caracteristici ale întregii structuri socio-profesionale, pentru un eventual model al acestui tip de oraș, acestea ar fi (fără să dăm și valorile care le măsoară și care se află în anexe) :

— Cea mai importantă profesiune a fost reprezentată de muncitorii (agricoli) zilieri. Excepția, parțială, o constituia Craiova, dar aici, după cum am văzut, sărăcimea urbană (care apărea pe prima poziție din punct de vedere numeric) a jucat rolul economic al acestora.

— Ponderile nesemnificative ale ocupațiilor pur agricole, ca și prezența numeroasă a unor specialități de comerț și unele meserii indică o rupere accentuată de agricultură și o modernizare în sens urban a vieții lor sociale și economice. Valorile respective pot măsura intensitatea acestor fenomene.

— Atrage atenția, cu excepția Bucureștilor și mai puțin a Craiovei, numărul mic de funcționari din celelalte două orașe, al căror rol pur economic este astfel reliefat : Ploiești, ca un puternic centru meșteșugăresc și Brăila, ca un centru comercial.

— Grupul de intelectuali a avut o prezență relativ semnificativă : în București și Craiova stabilindu-se valorile cele mai înalte din acest punct de vedere. De asemenea, importanța Craiovei ca centru cultural este dovedită și prin ponderea însemnată a cadrelor didactice, cea mai mare valoare de acest fel depășind net Bucureștii. În schimb, orașul Ploiești s-a arătat a fi ultimul din această categorie de orașe din ambele puncte de vedere. O situație similară a avut orașul Ploiești și în ceea ce privește categoria liber-profioniștilor propriu-ziși, căci aici cei mai numeroși din grupul socio-profesional respectiv au fost lăutarii și apoi avocații.

— Deși nu avem toate elementele necesare pentru a măsura precis nivelul de viață materială din datele pe care le-am avut și le-am prelucrat, se pot trage unele concluzii. Astfel, în general se poate afirma că standardul de viață a fost în aceste orașe scăzut, viața a fost mai de grabă modestă și plină de lipsuri. În ansamblu populația acestor orașe a fost săracă. Au existat și grupuri socio-profesionale mai înstărite, dar ele au constituit grupuri minoritare și chiar foarte mici.

Din cele patru orașe analizate credem că în Ploiești s-a înregistrat standardul de viață cel mai scăzut, iar în Craiova cel mai bun (firește relativ, ținând cont de afirmația anterioară). Bucureștii și Brăila s-au situat pe o poziție similară, intermediară, cu unele avantaje pentru capitală.

ANEXĂ. STRUCTURI URBANE SOCIO-PROFESIONALE, DE ANSAMBLU.
ÎN MUNTENIA

Primele 10 categorii socio-profesionale din oraș (Pondere în % din <i>Cft</i>)	Cele mai „prospere” 10 categorii socio-profesionale din oraș (<i>Ism</i>)	Principalele categorii socio-profesionale urbane moderne (ponderea din <i>Cft</i> în %)
1	2	3
1. BUCUREȘTI		
1. muncitori (agricoli) zilieri 19,99	1. bancheri 3,05	1. Proletariat urban 23,99
2. funcționari 10,55	2. medici 3,04	2. Intelectuali 8,0
3. sărăcime urbană (elemente de lumpenproletariat) 6,64	3. proprietari de hotel 2,95	3. cadre didactice 1,28 (Liber profesioniști vezi col 1.)
4. rentieri 4,44	4. farmaciști 2,65	
5. cîrciumari 4,00	5. rentieri 2,62	
6. liber profesioniști propriu-ziși 2,18	6. comercianți cu cereale 2,61	
6. cizmari 2,63	7. arhitecți 2,07	
8. zidari 2,09	8. arendași 1,97	
9. dulgheri și șindrilari 2,02	9. avocați 1,85	
10. croitori pentru bărbați 1,96	10. comercianți cu ridicata 1,74	
total : 56,40	total : 6,24%	
	M = 2,45	
2. PLOIEȘTI		
1. muncitori (agricoli) zilieri 26,06	1. comercianți cu ridicata 8,65	1. Proletariat urban 22,65
2. cîrciumari 4,94	2. negustori cu brașovenii 4,80	2. Intelectuali 3,00
3. sărăcime urbană (elemente de lumpenproletariat) 4,52	3. bragagii 4,25	Liber profesioniști propriu ziși 2,39 (1,66 = lăutari)
4. cizmari 4,51	4. croitori pentru femei 4,00	4. Cadre didactice 1,03
5. rentieri 3,07	5. marșande 3,50	
6. blănari 2,87	6. bancheri 3,00	
7. funcționari 2,87	7. avocați 2,53	
8. croitori pentru bărbați 2,74	8. negustori de seu 2,40	
9. dulgheri și șindrilari 2,23	9. farmaciști 2,25	
10. fierari 1,97	10. negustori de lînă 2,04	
total : 52,91	total : 1,81%	
	M = 3,74	

3. BRĂILA

1. muncitori (agricoli) zilieri	38,61	1. bragagii	3,90	1. proletariat urban	25,42
2. circiumari	6,79	2. corăbieri	3,74	2. intelectuali	3,48
3. negustori de zarzavat și alte produse agro-alimentare	4,64	3. bancheri	3,62	3. cadre didactice	0,96
4. funcționari	3,62	4. brutari	3,28		
5. comercianți cu cereale	3,16	5. proprietari de hotel	3,00		
6. sărăcime urbană (elemente de lumpenproletariat)	2,62	6. arendași	2,62		
7. dulgheri și șindrilari	2,07	7. medici	2,50		
8. liber profesioniști propriu-ziși	1,58	8. farmaciști			
9. cizmari	1,55	9. comercianți cu ridicata	2,42		
10. băcani	1,49	10. negustori de vin	2,40		
total :	66,13	total :	2,68%		
		M =	2,75		

4. CRAIOVA

1. sărăcime urbană (elemente de lumpenproletariat)	7,84	1. medici	4,00	1. proletariat urban	23,53
2. funcționari	5,81	2. negustori de lână	3,90	2. intelectuali	7,65
3. circiumari	5,52	3. modiste	3,00	3. cadre didactice	2,01
4. proprietari agricoli	4,51	4. arendași	2,68	4. liber profesioniști propriu-ziși	3,19
5. muncitori (agricoli) zilieri	4,37	5. ceasornicari	2,66		
6. blănari	3,79	6. agenți de schimb	2,50		
7. cizmari	3,53	7. negustori de tutun	2,30		
8. liber profesioniști propriu-ziși	3,19	8. rentieri	2,18		
9. clăcași	3,15	9. bancheri	2,00		
10. croitori pentru bărbați	2,70	10. negustori de animale	2,00		
total :	44,41	11. proprietari de cafele	2,00		
		total :	6,64		
		M =	2,8'		

R É S U M É

L'étude présente appartient à une recherche de plus grande ampleur qui se propose d'analyser et interpréter des sources statistiques publiées (mais incomplètement utilisées jusqu'à présent) ou inédites. Le but poursuivi dans cette première étape est le traitement des données offertes par une telle source — *La statistique des professions, 1863* — afin d'analyser un processus socio-économique essentiel pour le progrès de notre pays, en général, et particulièrement pour sa modernisation urbaine. C'est une première tentative de mesurer l'intensité de ce processus en utilisant des indicateurs et d'autres valeurs obtenus par le traitement de la source statistique mentionnée. En même temps l'analyse permet d'établir l'image concrète et objective de quelques aspects socio-économiques urbains : le prolétariat, l'intellectualité etc. aux commencements de l'état roumain moderne.

P R É C I S

The study represents a part of an ampler research destined to turn to account, by processing and analysis, unpublished (or incompletely used until now) statistical sources. The first part of the work, by processing such a source — *Statistics of professions, 1863* — tried to analyse a socio-economic process generally essential for the progress of the country and particularly for the town planning modernization. The present study is the first attempt to measure the intensity of this process by using some indices and other values obtained from the processing of the above mentioned statistical source. As well, the analysis helps to have an objective and real image of some socio-economic urban aspects : the proletariat, intellectuals, a.s.o., at the beginning of the modern Romanian State.